

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή εξετάζω μια σειρά προβλημάτων τα οποία σχετίζονται με την απόδοση των σύγχρονων γλωσσολογικών όρων από τα αγγλικά στα ελληνικά. Προτείνω την καλύτερη δυνατή απόδοση ορισμένων διαδεδομένων όρων, λαμβάνοντας υπόψη το έργο Ελλήνων γλωσσολόγων οι οποίοι είτε έχουν συγγράψει εργασίες τους στα ελληνικά είτε έχουν μεταφράσει ξένα συγγράμματα γλωσσολογίας στα ελληνικά. Κατά την επιλογή της βέλτιστης απόδοσης κάθε όρου, εξετάζω διάφορες πτυχές που αναφέρονται: στον επιστημονικό ορισμό, τον βαθμό αποδεκτότητας από την ακαδημαϊκή κοινότητα, τη γραμματική αρτιότητα και τη σημασιολογική ακρίβεια του κάθε όρου.

PROBLEMS IN TRANSLATING LINGUISTICS TERMS FROM ENGLISH INTO GREEK

George J. Xydopoulos

ABSTRACT

In this paper I discuss a series of problems encountered in the translation of modern linguistics terms from English into Greek. I propose the best possible translation of several common terms taking into consideration the work of several Greek linguists who have published their work in Greek or have translated foreign linguistics books into Greek. In selecting the optimal translation, I discuss different aspects pertaining to the definition, the degree of popularity among scholars, the grammatical integrity and the semantic accuracy of each term.

0. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εργασία αυτή εξετάζω κάποια προβλήματα που σχετίζονται με την απόδοση των σύγχρονων επιστημονικών όρων της Γλωσσολογίας από την Αγγλική στην Ελληνική. Έναυσμα για την έρευνα περί τη γλωσσολογική ορολογία στην Ελληνική και την ανακοίνωση αυτή μου έδωσε η διδακτική μου δραστηριότητα καθώς και η ενασχόλησή μου με την απόδοση / προσαρμογή στα Ελληνικά του Αγγλικού Ερμηνευτικού και Εγκυκλοπαιδικού Λεξικού Ορολογίας της Γλωσσολογίας με τίτλο «A Dictionary of Linguistics and Phonetics» του David Crystal [2].

1. Η ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

Η σύγχρονη ορολογία της γλωσσολογίας μπορούμε να θεωρήσουμε πως έχει προέλθει, και πως θα συνεχίσει να προέρχεται από τέσσερις διακριτές πηγές: (α) ως κληροδότημα, από τους επονομαζόμενους παραδοσιακούς» κλάδους ή εφαρμογές της επιστήμης (π.χ. Ιστορική

Γλωσσολογία, Ετυμολογία, Περιγραφικές Γραμματικές κ.τ.λ.) (β) ως δάνειο, από τις συνδεδεμένες με τη γλωσσολογία επιστήμες (π.χ. μαθηματικά, ψυχολογία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, υπολογιστές) (γ) ως συμπλήρωμα, από τη διαρκή επιστημονική αναζήτηση και την επινόηση νέων επιστημονικών θεωριών, και (δ) ως υποκατάσταση, από τη συνεχή αναθεώρηση παλαιότερων απόψεων και προσεγγίσεων και την αντιμετώπιση των φαινομένων υπό διαφορετικό πρίσμα (π.χ. οι όροι non-finite και infinitive χαρακτηρίζουν, γενικά, την ίδια κατηγορία γραμματικών τύπων (δηλ. αυτούς που δεν φέρουν χρόνο), αλλά, ειδικά, ο κάθε όρος χαρακτηρίζει μια διαφορετική υποομάδα γραμματικών τύπων (non-finite: λύσει και λυθεί infinitive: λύειν)) ([2]).

Από ποσοτική άποψη, η γλωσσολογική ορολογία στην Αγγλική εμπλουτίστηκε με αλματώδη ρυθμό, κατά τη δεκαετία του 1990, ιδίως χάρη στη συνεχή ανάπτυξη της γενετικής θεωρίας στους κλάδους της γραμματικής ανάλυσης (ιδίως το μινιμαλιστικό πρόγραμμα) και της φωνολογίας (ιδίως στη μη-γραμμική εκδοχή της) αλλά και χάρη στην εξέλιξη των εφηρμοσμένων κλάδων της επιστήμης (βλ. π.χ. υπολογιστική γλωσσολογία). Βεβαίως, εμπλουτισμός της ορολογίας δεν σημαίνει πάντοτε και παγίωσή της, αφού ένα σημαντικό μέρος του corpus των γλωσσολογικών όρων παραμένει προσωρινά στο προσκήνιο και δεν παγιώνεται ποτέ λόγω του ότι δεν παγιώνεται το ίδιο το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται.

Παγίωση της ορολογίας επέρχεται από τη στιγμή που οι όροι μεταφέρονται από τις πρωτογενείς βιβλιογραφικές πηγές (π.χ. ερευνητικές αναφορές, ανακοινώσεις, άρθρα σε περιοδικά κ.τ.λ.) σε δευτερογενείς πηγές (π.χ. ερευνητικές αποδελτιώσεις, περιλήψεις (abstracts)) και σε τριτογενείς πηγές (π.χ. διδακτικά συγγράμματα, επιστημονικές εγκυκλοπαίδειες, εκλαϊκευμένα επιστημονικά βιβλία). Κατά τη δεκαετία του 1990, υπήρξε έντονος εκδοτικός οργανισμός στη γλωσσολογία σε δευτερογενείς και τριτογενείς πηγές, γεγονός που συνέβαλε στην παγίωση μεγάλου αριθμού νέων όρων στην Αγγλική (βλ. [2]).

2. Η ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Η επιστημονική ορολογία γλωσσολογίας στα Ελληνικά, κατά ένα μέρος, προέρχεται από την παραδοσιακή ορολογία των φιλολογικών και ιστορικών σπουδών περί τη γλώσσα η οποία σε πολλές περιπτώσεις είναι ελληνογενής και έχει μεταφερθεί αυτούσια ως ορολογία και στις άλλες γλώσσες, ιδίως στα Αγγλικά (πρβλ. aorist, asyndeton, diphthong κτλ.). Κατά το υπόλοιπο μέρος, η σύγχρονη ορολογία είναι «εισαγόμενη», μέσω μεταφραστικών δανείων στα οποία αναγκαστικά καταφεύγουν όλοι όσοι ασχολούνται με την έρευνα, τη διδασκαλία

και την τεκμηρίωση της επιστήμης στην Ελλάδα (Βλ. [13]). Άλλωστε, ας μην ξεχνούμε ότι η επιστημονική ορολογία είναι προϊόν της ερευνητικής δραστηριότητας, η οποία κατά το πλείστον διεξάγεται και διαχέεται μέσω της Αγγλικής γλώσσας. Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι το πρώτο ελληνικό λεξικό ορολογίας της γλωσσολογίας δημοσιεύθηκε από τον Δημητρίου το 1983, ο οποίος δεν ήταν γλωσσολόγος [6]. Το λεξικό αυτό είναι παρόμοιο με εκείνο του Crystal (ιδίως με τις αρχικές εκδόσεις) και παρέχει χρήσιμη τεχνική ορολογία σε τέσσερις γλώσσες (Ελληνικά, Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά). Ομολογουμένως, σε πολλά σημεία η απόδοση της ορολογίας δεν είναι και τόσο επιτυχής αφού απομακρύνεται από τους γενικώς αποδεκτούς όρους (π.χ. ο όρος *positive* αποδίδεται ως *στοματικό έκκροτο* αντί του όρου *κλειστό* που έχει επικρατήσει).

Σε όλες τις δημοσιεύσεις γλωσσολογικών δοκιμίων, συγγραμμάτων, άρθρων κτλ. που γίνονται στα Ελληνικά, είτε απευθείας είτε από μετάφραση, οι συγγραφείς αναφέρονται σαφώς στη δυσκολία απόδοσης καθώς και παγίωσης της ορολογίας και πολλές φορές διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς την απόδοση ενός όρου με τον έναν ή τον άλλον τρόπο (Βλ. [3], [10], [15] κ.τ.λ.). Η δυσκολία απόδοσης και παγίωσης της ορολογίας, όπως αναφέρει και ο Μπαμπινιώτης [10] προκύπτει από το γεγονός ότι: (α) χρησιμοποιούνται πολλοί όροι στα Ελληνικά για τον χαρακτηρισμό ενός μόνον επιστημονικού όρου (π.χ. ο σοσιρικός όρος *parole* αποδίδεται ως *ομιλία*, *λόγος* ή *φωνούμενος λόγος*), και (β) χρησιμοποιείται ένας μόνον όρος για την απόδοση διαφόρων επιστημονικών όρων, ασχέτων μεταξύ τους (π.χ. *αναφορά* για τους διαφορετικούς όρους *reference* και *anaphora*).

Το πρόβλημα της ορολογίας της γλωσσολογίας, σίγουρα, δεν επισημαίνεται πρώτη φορά. Έχει συζητηθεί στο παρελθόν διεξοδικά σε εξειδικευμένες εργασίες από την Μότσιου [8], τον Μπαμπινιώτη [12] και την Anastassiadis-Syméonidis [1]. Η Μότσιου [8] εκθέτει μια σειρά χρήσιμων προβληματισμών σχετικά με την ανάγκη ενοποίησης της ορολογίας. Ο Μπαμπινιώτης [12], αναφερόμενος γενικότερα στην ορολογία της επιστήμης (μεταγλώσσα), προτείνει ένα μεθοδολογικό σχήμα το οποίο συμβάλει στην αξιολόγηση του κάθε προτεινόμενου επιστημονικού όρου. Το σχήμα αυτό διατυπώνεται με τη μορφή τεσσάρων κριτηρίων-προϋποθέσεων: της *αποδεκτότητας* (δηλ. της γλωσσικής ορθότητας του όρου), της *πληροφορικότητας* (δηλ. της δηλωτικότητας, της διαφάνειας και της σαφήνειας του όρου), της *ανακλησιμότητας* (δηλ. της βραχύτητας, της μονολεκτικότητας και της παραγωγικής συνάφειας του όρου) και της *μεταφρασσιμότητας* (δηλ. της αντιστοιχίας του όρου από γλώσσα σε γλώσσα). Τέλος, η Anastassiadis-Syméonidis [1] μεταξύ των άλλων,

αναφέρεται εκτενώς σε μια σειρά προβληματικών όρων και προτείνει με συστηματικό τρόπο την απόδοσή τους.

3. ΜΕΡΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Με γνώμονα τα όσα ανέφερα παραπάνω, θα περάσω τώρα στον σχολιασμό μερικών προβληματικών, κατά την άποψή μου, όρων και θα προσπαθήσω να προτείνω τη βέλτιστη απόδοσή τους στα Ελληνικά, ακολουθώντας κατά περίπτωση την παρακάτω διαδικασία (σημ. δίπλα σε κάθε βήμα της διαδικασίας παραθέτω το αντίστοιχο κριτήριο του Μπαμπινιώτη [12]): (α) ανατρέχω στον επιστημονικό του ορισμό (βλ. πληροφορητικότητα και μεταφρασιμότητα), (β) λαμβάνω υπόψη μου τον βαθμό παγίωσης, βάσει των βιβλιογραφικών πηγών στις οποίες εμφανίζεται ο κάθε όρος (εδώ ακολουθώ την πρακτική του Crystal [2]). Ας σημειωθεί εδώ ότι εάν ένας τεχνικός / επιστημονικός όρος περιλαμβάνεται και σε γλωσσικά λεξικά (π.χ. ερμηνευτικά και αντιλεξικά), προφανώς, σημαίνει πως έχει πλέον παγιωθεί (βλ. ανακλησιμότητα), (γ) ελέγχω τους μορφολογικούς (και άλλους) γλωσσικούς κανόνες βάσει των οποίων παράγεται ένας όρος, όταν επιχειρείται να αποδοθεί στα Ελληνικά (βλ. αποδεκτότητα και μεταφρασιμότητα), και (δ) αναζητώ τρόπους διασαφήνισής του από άλλους ομώνυμους όρους (για εξάλειψη της αμφισημίας) (βλ. πληροφορητικότητα).

3.1 “ACCEPTABILITY”

Ως γνωστόν, ο όρος απαντάται γενικά στη γενετική θεωρία και αντιδιαστέλλεται προς τον όρο *grammaticality*. Ο όρος *grammaticality* έχει παγιωθεί στα Ελληνικά ως *γραμματικότητα* (με αντίθετο όρο την *αντιγραμματικότητα*) με ονοματική παραγωγή από το επίθετο *γραμματικός*. Αντίθετα, ο όρος *acceptability*, περιέργως, έχει αποδοθεί με τέσσερις τουλάχιστον όρους, ως το *αποδεκτό* ([15]), *αποδεκτικότητα* ([7]), *αποδεκτότητα* ([5]), και *αποδοχή* ([6]). Εάν δεχθούμε πως καλούμε *αποδεκτό* (*acceptable*) ένα εκφώνημα το οποίο είναι δυνατό, επιτρεπτό και φυσικό να εκφωνηθεί στο περιβάλλον ενός φυσικού ομιλητή, τότε και το όνομα που αναφέρεται στη διαδικασία ή τον βαθμό ή την ιδιότητα σύμφωνα με τα οποία ένα εκφώνημα είναι αποδεκτό θα πρέπει να καλείται *αποδεκτότητα* (κατά το *συμβατός < συμβατότητα*). Αυτό άλλωστε ορίζει και ο μορφολογικός κανόνας παραγωγής ουσιαστικού σε *-ότητα* από θέμα επιθέτου (θέμα *αποδεκτ-* + επίθημα *-ότητα*), και όχι *αποδεκτικότητα* (που παράγεται από το *αποδεκτικός*) ή *αποδοχή* (που παράγεται από το *αποδέχομαι*).

3.2 “ADJUNCT”

Ο όρος αναφέρεται σε ένα οποιοδήποτε συντακτικό συστατικό το οποίο εισάγεται ή μετακινείται σε μια περιφερειακή θέση που διατίθεται από τη δομή μιας φράσης. Το

συστατικό αυτό δεν αποτελεί συμπλήρωμα ή χαρακτηριστή της κεφαλής της φράσης, γιαυτό και καταλαμβάνει θέση στην περιφέρεια της φράσης. Με άλλα λόγια το συστατικό “κρεμιάται” από τη δομή της φράσης για να δείξει ότι ενώ έχει σημασιολογική – προσδιοριστική σχέση με τη φράση δεν έχει εξαρτημένη σχέση με αυτή. Ο όρος καταρχήν έχει αποδοθεί ελεύθερα ως *επιρρηματικός προσδιορισμός* ([15]) καταδεικνύοντας, νομίζω, μόνο μια από τις σημασιολογικές λειτουργίες του συστατικού αλλά όχι την ουσιώδη συντακτική του κατάσταση. Ο όρος έχει αποδοθεί και ως *προσάρτημα* ([14]), ενώ οι ομόρριζοι με αυτόν όροι *adjunction* και *adjoin*, που αναφέρονται στη συντακτική διαδικασία εισαγωγής ή μετακίνησης ενός συστατικού ως *adjunct*, απαντώνται στα Ελληνικά, το *adjunction* ως *πρόσζευξη* ή *προσθήκη* ([9]) και ως *προσάρτημα* ([6]) και το *adjoin* ως *προσάπτω* ([7]). Εάν επικεντρωθούμε στη στενή συντακτική έννοια των όρων αυτών, τότε πιστεύω πως θα πρέπει να αποδώσουμε το *adjoin* ως *προσαρτώ* το *adjunction* ως *προσάρτηση* και το *adjunct* ως *προσάρτημα*. Οι όροι αυτοί στα Ελληνικά, και με τη γενική (συνδέω κάτι) και την ειδική τους σημασία (προσαρτώ εδάφη), αποδίδουν την έννοια της σύνδεσης ενός δευτερεύοντος στοιχείου με ένα άλλο πρωτεύον στοιχείο.

3.3 “ASSIGNMENT”

Ο όρος σχετίζεται με τη θεματική θεωρία και τη θεωρία της πτώσης στη γενετική γραμματική. Αναφέρομαι λοιπόν στις διαδικασίες *Case assignment* και *theta role assignment* όπου το κατάλληλο στοιχείο (το ρήμα, η πρόθεση, ο ρηματικός χρόνος κτλ.) εμφανίζεται να διαθέτει ένα σύνολο γραμματικών ή σημασιολογικών λειτουργιών τις οποίες, σύμφωνα με τα ιδιοσυγκρασιακά του συστατικά ή τη συντακτική του θέση, τις δίνει, τις παραχωρεί σε ένα άλλο στοιχείο (συμπλήρωμα ή γραμματικό υποκείμενο) με το οποίο βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση. Οι όροι αυτοί πολλές φορές εμφανίζονται στη βιβλιογραφία και ως *Case marking* ή *theta marking* δίνοντας έμφαση στο ότι ένα στοιχείο έχει δεχθεί κάποια λειτουργία και μπορεί να έχει αλλάξει και γραμματική μορφή (από μορφολογική άποψη), έχουν δηλαδή παθητική έννοια. Ο όρος *assignment* έχει αποδοθεί ως *ένδειξη* ([7]) και το *assign* ως *δίνω* ([15]). Με βάση την πραγματική έννοια του όρου, πράγματι αναφέρεται σε μια διαδικασία «δούνα» και «λαβείν» που επιχειρείται να αποδοθεί με τους όρους *ένδειξη* και *δίνω*. Πιστεύω πως οι όροι *assign* και *assignment* θα πρέπει να αποδοθούν αντίστοιχα ως *εκχωρώ* και *εκχώρηση* για να αναδειχθεί η διάσταση της μεταβίβασης ενός δικαιώματος (ύπαρξης) από τον αρχικό - “νόμιμο” κάτοχό του σε κάποιον τρίτο, το οποίο δικαίωμα δεν μπορεί να επιστραφεί. Εναλλακτικοί όροι, οι οποίοι δεν είναι, πιστεύω, το ίδιο ακριβείς, είναι οι *παραχωρώ-παραχώρηση* (συνώνυμο), *μεταβιβάζω-μεταβίβαση* (θα απέδιδε καλύτερα την έννοια του *transfer*) ή *αναθέτω-ανάθεση* (ταιριάζει με τα ρόλο ή έργο αλλά όχι με την

Πτώση). Τέλος, αν χρησιμοποιήσουμε τον όρο *εκχωρώ-εκχώρηση* έχουμε στη διάθεσή μας και τα παράγωγα *εκχωρητής* (*assigner*) και *εκχωρούμενος* (*assignee*).

3.4 “BINDING”

Ο όρος έχει ειδική θέση στη γενετική σύνταξη και αναφέρεται στον τρόπο ερμηνείας των διαφόρων τύπων ονοματικών στοιχείων. Έχει αποδοθεί ως *αναφορική σύνδεση* και *δέσμευση* ([15]) ή μόνον ως *αναφορική σύνδεση* ([7]). Πιστεύω πως θα πρέπει να αποδίδεται και με τους δυο όρους μαζί, οι οποίοι θα εναλλάσσονται ανάλογα με την περίπτωση. Όταν αναφέρεται στη *binding theory* ή στα *binding conditions* τότε θα πρέπει να αποδίδεται αντίστοιχα ως *θεωρία αναφορικής σύνδεσης* και *συνθήκες αναφορικής σύνδεσης*, ενώ όταν αναφέρεται στο ότι ένα στοιχείο *bind* ένα άλλο στοιχείο, τότε το πρώτο στοιχείο *δεσμεύει αναφορικά* το δεύτερο· αντίστοιχα, ο *binder* θα πρέπει να αποδοθεί ως *αναφορικός δεσμευτής* και το *bound* ως *αναφορικά δεσμευμένος-η-ο*. Εάν τώρα το *bound* αναφέρεται στη μορφολογία, στη διαφορά μεταξύ *free morpheme* και *bound morpheme* μπορούμε να ακολουθήσουμε την παγιωμένη πια απόδοση ως *ελεύθερο* και *δεσμευμένο μόρφημα*.

3.5 “COMPETENCE”

Ο όρος εισάγεται από τον Chomsky μαζί με τον όρο *performance*. Οι όροι αντιστοιχούν στους αντίστοιχους όρους *langue* και *parole* του Σοσίρ και αναφέρονται στη διαφορά μεταξύ γνώσης (*knowledge*) και χρήσης (*use*) της γλώσσας. Ο όρος *competence* έχει αποδοθεί ως *γλωσσική ικανότητα* ([15], [7]), ως *ικανότητα* ([3]) και *ικανότητα παραγωγής* ([6]). Ο όρος, με την κυριολεκτική του έννοια, σημαίνει «ικανότητα» και «επάρκεια» και συνεπώς πιστεύω πως σωστά αποδίδεται ως *γλωσσική ικανότητα*, μια και αναφέρεται εδώ ειδικά στη γλώσσα. Ο όρος αυτός θα πρέπει, ως προς την ορολογία, να διακρίνεται σαφώς από τον όρο *language faculty*, ο οποίος αναφέρεται στην ικανότητα, το χάρισμα, που έχουν από τη φύση τους όλοι οι άνθρωποι να κατακτήσουν τη μητρική τους γλώσσα (πρβλ. καθολική γραμματική, συσκευή γλωσσικής κατάκτησης). Ο όρος αυτός συνεπώς θα πρέπει να αποδίδεται ως *έμφυτη γλωσσική ικανότητα*. Αντίστοιχα με τον όρο *competence*, ο όρος *performance* έχει αποδοθεί ως *γλωσσική συμπεριφορά* ([15]), *γλωσσική πραγμάτωση* ή *πλήρωση* ([7]), *γλωσσική επιτέλεση* ([3]) και *γλωσσική πλήρωση* ([6]). Ας δούμε τις αποδόσεις αυτές μια προς μια. Ο όρος *γλωσσική πλήρωση* θα σημαίνει “εκπλήρωση” ή “εκτέλεση” ή “ανταπόκριση” ή “ολοκλήρωση” των όρων ή των συνθηκών που τίθενται από τη *γλωσσική ικανότητα*, τη γνώση της γλώσσας. Ο όρος *γλωσσική πραγμάτωση* θα σημαίνει “πραγματοποίηση” και “εφαρμογή” της *γλωσσικής ικανότητας*. Ο όρος *γλωσσική συμπεριφορά* παραπέμπει στον τρόπο που αντιδρά γλωσσικά ένας ομιλητής. Τέλος ο όρος

γλωσσική επιτέλεση θα σημαίνει “εκτέλεση” ή “πραγματοποίηση” ενός “γλωσσικού έργου”. Οι τέσσερις αυτές αποδόσεις του όρου *performance* επιχειρούν να αποδώσουν τη σύνθετη έννοια που έχει ο όρος αυτός, δηλαδή τη βιολογική, ψυχολογική και κοινωνική διάσταση της γλωσσικής δράσης ενός φυσικού ομιλητή, αλλά οι περισσότερες κατορθώνουν να προβάλλουν μόνο τη μια από αυτές τις διαστάσεις. Παρότι οι όροι *πραγμάτωση* και *πλήρωση* φαίνεται να είναι συνώνυμοι, σύμφωνα με τη διαίσθησή μου, ο όρος *performance* αποδίδεται καλύτερα ως *γλωσσική πλήρωση*, αφού έτσι τονίζεται ιδιαίτερα η διάσταση της δημιουργικής εφαρμογής και της εξωτερίκευσης του γλωσσικού συστήματος, προσωπικά, από τον κάθε έναν από τους ομιλητές μιας γλωσσικής κοινότητας. Επιπρόσθετα, ο όρος *πραγμάτωση* μπορεί να διατηρηθεί για να αποδοθεί ο όρος *realization/realisation* και τα παράγωγά του.

3.6 "CONTEXT"

Ο όρος καλύπτει μια δέσμη εννοιών και συνεπώς παρουσιάζει δυσκολίες στην απόδοσή του. Έχει αποδοθεί ως *περιβάλλον* ([9], [11], [7]), ως *γλωσσικό περιβάλλον – συμφραζόμενα* ([10], [11]), *λεκτικό περιβάλλον* ([11]), *συμφραζόμενα* ([11]), ως *περικείμενο – συμφραζόμενα* ([3]), *συγκείμενο* ([11]) και ως *γλωσσικό συμπεριέχον – γλωσσικό περιβάλλον* ([6]). Όπως αναφέρει ο Μπαμπινιώτης [11], ο συγκεκριμένος όρος στα Ελληνικά θα πρέπει να αποδίδεται ανάλογα με την ακριβή του χρήση. Με τη λογική αυτή, όλοι οι παραπάνω όροι είναι κατά βάση σωστοί. Ωστόσο, για να αποφύγουμε τη σύγχυση και να επιτύχουμε τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια θα πρέπει να περιορίσουμε όσο γίνεται περισσότερο τους διαθέσιμους όρους. Ας δούμε πού χρησιμοποιείται στην επιστήμη ο όρος *context* και κατ'επέκταση πως θα πρέπει να αποδοθεί στα Ελληνικά: (α) όταν αναφερόμαστε στα στοιχεία αυτά (φθόγγοι, μορφήματα, λέξεις) που περιβάλλουν ένα υπό εξέταση στοιχείο θα πρέπει να μιλάμε για το *περιβάλλον*, και κατ'επέκταση, όταν εντάσσουμε ένα τέτοιο στοιχείο στο κατάλληλο περιβάλλον θα πρέπει να μιλάμε για *ένταξη σε περιβάλλον* (*contextualization*) ενώ όταν αναφερόμαστε σε σχήματα ή κανόνες (όπως οι λεγόμενοι φραστικοί κανόνες) που είναι ανεξάρτητοι από το περιβάλλον (*context-free*), τότε θα πρέπει να μιλάμε για *περιβαλλοντικά ελεύθερους* ([15]) κανόνες, ενώ θα πρέπει να ονομάζουμε *περιβαλλοντικά ευαίσθητους* (*context sensitive*) όσους κανόνες επηρεάζονται από το περιβάλλον (πρβλ. γραμμικοί φωνολογικοί κανόνες). (β) όταν αναφερόμαστε στη γνώση και εμπειρία που πρέπει να διαθέτουν ο ομιλητής και ο ακροατής για να επικοινωνήσουν γραπτά ή προφορικά, τότε θα πρέπει να μιλάμε για το *περικείμενο* (αν δεχθούμε ότι και η ομιλία είναι κείμενο, βλ. [11]), καθώς και για *περικειμενοποίηση*, όταν εντάσσουμε μια πρόταση ή ένα εκφώνημα στο περικείμενο. (γ) όταν αναφερόμαστε γενικά στον έμμεσο

τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σημασία μιας λέξης, χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή της έννοια, τότε μπορούμε να μιλάμε για το *περικείμενο* ή γενικότερα για τα *συμφραζόμενα*.

3.7 “FORM”

Ο όρος, εκ των πραγμάτων, αναφέρεται σε αρκετές διαφορετικές μεταξύ τους έννοιες: (α) αναφέρεται στον αφηρημένο φωνολογικό ή γραμματικό χαρακτηρισμό της γλώσσας σε αντιδιαστολή προς τη σημασία της, και εδώ θα πρέπει να αποδοθεί ως *τύπος*. Έτσι τα “πρόταση, μόρφημα, λέξημα” θεωρούνται *γλωσσικοί τύποι* ενώ η μελέτη των γλωσσικών μονάδων, βάσει των αρχών των μαθηματικών και της λογικής θα ονομάζεται αντίστοιχα *τυπική σύνταξη (formal syntax)* ή *τυπική σημασιολογία (formal semantics)*, (β) ο όρος *form* αναφέρεται και στους διάφορους τρόπους εκφοράς μιας γλωσσικής μονάδας, δηλαδή στις διάφορες γραμματικές λέξεις με τις οποίες εμφανίζεται το λέξημα *περπατώ*, ως *περπατούσα*, *περπάτησα*, *περπατούμε*, *περπατήσουν* κ.τ.λ. Και σ’ αυτήν την περίπτωση ο όρος θα πρέπει να αποδοθεί ως *τύπος* (πρβλ. στην παραδοσιακή γραμματική αναφερόμασταν π.χ. στον “τύπο του πληθυντικού”), (γ) ο όρος *form* απαντάται και στις εκφράσεις *logical form* και *phonetic form* όπου αναφέρεται στους δυο τύπους αναπαράστασης μιας πρότασης. Σαφέστατα, εδώ θα πρέπει να αναφερόμαστε στη *λογική δομή* και τη *φωνητική δομή* ([7], [10], [15]). Η απόδοση του όρου *form* ως *μορφή* είναι ακριβής μόνον όταν ο όρος αναφέρεται π.χ. στη διαφορά μεταξύ *form* και *substance* του Σοσίρ και όχι στις άλλες χρήσεις (βλ. [10], [3]).

3.8 RECURSION

Ο τεχνικός αυτός όρος από τη γενετική θεωρία αναφέρεται στην ιδιότητα των κανόνων να επαναλειτουργούν όσο και όποτε απαιτείται. Ο όρος έχει αποδοθεί ως *επανάληψη – ανακύκλωση* ([3], [6], [9], [15]) και ως *επαναδρομή* ([7], [4]). Πιστεύω πως οι αποδόσεις *επανάληψη* και *ανακύκλωση* είναι μάλλον ατυχείς, αφού θα ήταν αδόκιμο να μιλήσουμε για «επανάληψη του κανόνα» ή «ανακύκλωση του κανόνα», αλλά μάλλον για «επανάληψη της λειτουργίας ή ανακύκλωση του προϊόντος του κανόνα». Ο όρος *recursion* αναφέρεται ακριβώς στην «επαναλειτουργία», στο «ξανατρέξιμο» του κανόνα και νομίζω πως αποδίδεται καλύτερα ως *επαναδρομή*. Το επίθετο *recursive* μπορεί να αποδοθεί ίσως ως *επαναδρομικός* και όχι απλά ως *αναδρομικός* ([9]), σαν κάτι να αναφέρεται ή να ανατρέχει στο παρελθόν.

3.9 “SENTENCE”

Η απόδοση του όρου αυτού προβληματίζει από τη στιγμή που σχετίζεται και με τον όρο *clause*. Το ζεύγος των όρων έχει αποδοθεί ως *πρόταση - υποπρόταση* ([3]), *πρόταση – πρόταση* ([6], [7], [15]) και ως *απλή ανεξάρτητη πρόταση – απλή εξηρημένη πρόταση* ([10]). Είναι πιστεύω σημαντικό να μπορούμε να διακρίνουμε σαφώς τον όρο *sentence* από τον όρο *clause*, όχι στις περιπτώσεις όπου η έννοιά τους ταυτίζεται (π.χ. *sentence/clause structure*), αλλά όταν ο πρώτος αναφέρεται στη μέγιστη δομική μονάδα που παράγει η γραμματική μιας γλώσσας, ενώ ο δεύτερος σε μια ενδιάμεση μονάδα η οποία περιέχεται ή ταυτίζεται με τη *sentence* (π.χ. *this sentence consists of two clauses*). Στην περίπτωση αυτή οι όροι μπορούν να αποδοθούν επαρκώς, ως *πρόταση (sentence)* και *υποπρόταση (clause)*, αναδεικνύοντας και το γεγονός ότι, στο επίπεδο της γραμματικής/συντακτικής ανάλυσης, η πρόταση είναι ιεραρχικά ανώτερη της υποπρότασης.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εργασία αυτή συζήτησα την απόδοση μιας σειράς όρων γλωσσολογίας στα Ελληνικά. Από τη συζήτηση προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα. Καταρχήν, σημαντικά είναι τα προβλήματα αμφισημίας στην απόδοση των όρων τα οποία θα μπορούσαν να εξαλειφθούν, κατά το δυνατόν, μέσω της νεολογίας, ή με τη χρήση επιθετικών προσδιορισμών, αφού όμως δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στον επιστημονικό ορισμό του κάθε όρου. Επίσης, ένας όρος είναι καλύτερο να προτιμάται με βάση τη δυνατότητα να σχηματίζει με ευκολία ακριβή παράγωγα. Ωστόσο, τα παράγωγα των υπάρχοντων όρων θα πρέπει να σχηματίζονται με ιδιαίτερη προσοχή στους παραγωγικούς και συνθετικούς μορφολογικούς κανόνες που διαθέτει η γλώσσα. Ακόμη αξίζει να σημειωθεί ότι η ακριβής απόδοση δεν προκύπτει στις περισσότερες περιπτώσεις, μέσω της παράφρασης, διότι εκεί ενυπάρχει έντονο το υποκειμενικό στοιχείο, και η λύση πολλές φορές βρίσκεται στη γενική χρήση μιας λέξης. Η περίφραση είναι εξίσου πρόβλημα, όπου δεν απαιτείται, καθότι δυσχεραίνει στη συνέχεια την παραγωγικότητα του όρου. Ακόμη, σημαντικό ζήτημα είναι και ο περιορισμός των πιθανών εξειδικευμένων αποδόσεων γενικών όρων όπως οι *context* και *form* και η επιλογή των καταλληλότερων και των περισσότερο παγιωμένων, αφού πάντα ο υψηλός βαθμός παγίωσης του όρου είναι σημαντικότερος παράγοντας για απόδοση ενός όρου. Σε κάθε περίπτωση, θεωρώ πως, όπως τονίζει και η Μότσιου [8], κύριο μέλημα της ελληνικής γλωσσολογικής κοινότητας είναι να συναινέσει σε ένα corpus ορολογίας το οποίο να μην είναι απλά τυπικά και επιστημονικά ακριβές αλλά και να διευκολύνει στη διδασκαλία της επιστήμης και στη διάδοσή της στην Ελλάδα.

1. Anastassiadis-Syméonidis, A., "Un Dictionnaire Multilingue de Linguistique", *META*, 1994, 39.4: 598-614.
2. Crystal, D., *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, Blackwell, 1997.
3. Lyons, J., *Linguistic Semantics*, Μετ. Γ.Ανδρουλάκης, Πατάκης, 1995.
4. Nespor, M., *Fonologia*. Προσαρμ. Α.Ράλλη & Μ.Νεσπορ, Πατάκης, 1993.
5. Αρχάκης, Α., *Παραδόσεις Κοινωνιογλωσσολογίας*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2000.
6. Δημητρίου, Σ., *Λεξικό Όρων Γλωσσολογίας (Τόμοι Α' & Β')*, Καστανιώτης, 1983.
7. Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., *Μετασημασιολογική Σύνοψη: Από την Θεωρία στην Πράξη*, Καρδαμίτσας, 1989.
8. Μότσιου, Β., "Για την ενοποίηση της Ελληνικής Γλωσσολογικής Ορολογίας". *Πρακτικά της 3ης Ετήσιας Συνάντησης του Τμήματος Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 26-28 Απριλίου 1982*, 1985, 3: 295-305.
9. Μπαμπινιώτης, Γ., *Γενετική-Μετασημασιολογική Γραμματική*, Γ.Μπαμπινιώτης, 1977.
10. Μπαμπινιώτης, Γ., *Θεωρητική Γλωσσολογία: Εισαγωγή στην Σύγχρονη Γλωσσολογία*, Γ.Μπαμπινιώτης, 1980.
11. Μπαμπινιώτης, Γ., *Εισαγωγή στην Σημασιολογία*. Γ.Μπαμπινιώτης, 1985.
12. Μπαμπινιώτης, Γ., "Η Γλωσσική Πλευρά των Επιστημονικών Όρων". *Το Βήμα*, 1993, 20/6.
13. Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.
14. Νάκας, Θ., *Τα Επιρρηματικά της Νέας Ελληνικής: Προβλήματα Υποκατηγοριοποίησης*. (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1987.
15. Φιλιππάκη-Warburton, E., *Εισαγωγή στη Θεωρητική Γλωσσολογία*. Νεφέλη, 1992.

Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος (Δρ. Γλωσσολογίας)

**Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών και
Πρόγραμμα Αγγ.Φιλολογίας & Γλωσσολογίας – IST Studies Athens**

**Χαλκοκονδύλη 31, Αθήνα 10432
Ηλ.ταχ.: gjxydo@upatras.gr,
Τηλ. 0105227088**